

e veureu que la Infanta se leve --- e ab la mà té lo bací, feu vós lo que ella farà --- Portaren la aygua mans al Rey e la Infanta --- prengué un poc del bací --- e venint al *lavar* de la Infanta, ella pres la mà a Phe- lip --- e ell donà del genoll en terra e volgué-li tenir lo plat, emperò ella jamés se volgué *lavar* fins que los dos se *lavaren* ensemps; après portaren lo pa e ---», JoMartorell (Ag. I, 304, § 87).

Ja per aquell temps el verb *llavar* estava en definitiva decadència en totes les branques orientals de la llengua (ross., cat. or., balear), a causa de la identificació de les vocals *a*, *e*, abans de l'accent, que duia a l'equívoc intolerable entre *llavar* i *llevar*; i per tant el cat. central i comú el substituït per *rentar*,² però els dialectes occidentals pogueren mantenir-lo. I encara que en el Princ. perdé terreny pertot, s'ha mantingut viu i intacte fins avui en el P. Val.; també sobrevisqué a les comarques més occidentals del Nord, i fins avui, a Ribagorça etc. Ja en el S. xvi, OPou, conscient de la duplicitat, posa junts els dos mots: «DE CUYNAR --- *llavar* o *rentar* la carn: lavare carnes; posar-la en la olla ---», «*llavar* la roba en casa o en lo riu: lavare linteas», «escurar les dents --- *llavar-se* les mans: abluer manus; exugar-se ab la tovallola --- llevar la taula: tollere mensam; bon profit vos faça ---» (*ThPu.*, 223, 229, 194). Però és clar que en els documents valencians segueix, impertorbablement, en ús: «--- en obligació de --- son pare vestir-lo y calsar-los, y l mestre *llabar-li* la roba ---», doc. de la ciutat de València (grafia apitxada) de 1746 (*BSCC* xiv, 2).

Llavar segueix, doncs, essent encara el mot viu i quotidià en tota la terra valenciana (J. G. M., «El Camí», 14 iv-34), i no pas *rentar*: «la *llavaora* no podrà vindre a *llavar* esta setmana», Elx etc. I no cal dir que per a tota mena de rentades: «el Bevedor és el pas de la Séquia del Xúquer on entren els animals i *lâben* els carros, i s'abeuren», Sud de l'Horta (1962), i a penes si en el Maestrat comencen a servir-se dels dos verbs («*llavar* o *rentar* la roba ---», infra, a prop. d'*eixal-lavar*).

Però encara a Rossell m'ensenyaven on havia d'anar per *lâbâ* el meu plat soper (1934), mentre que ja a Canet lo Roig, tant al *liavador* privat com al safareig públic, hi anaven les dones a *rentâ* (1961); devia continuar així més al N. i Nordoest: encara Aràbia se sobtava en anotar «*llavar*: rentar (la cara, la roba)» a Tortosa o Ribera d'Ebre (*Misc. Folk.*, 173) a la fi del segle passat (si bé ja no el posa Mestre Noè, en el seu vocab. del *BDC* III, 1915); en el Matarranya (Pena-roja, *BDC* ix, 71), a Mequinensa (1955), a Fraga (*BDC* iv, 31, 42), i Ribagorça amunt, almenys a tot l'Isàvena, p. ex. a Calbera, 1957; i a Espés ens prometien que «a la Font dels Fusters, si un s'hi *lâba* se curâ» (1957).

Però ja no, més a llevant: car fins i tot a la Vall de Barravés ja contestaren *rentâ* (*BDC* vi, 34), no recordo el vell mot a la Vall de Bof i, per més que en el gascó de la Vall d'Aran sigui *layâ* pertot (llevat de Pujolo *labâ*, Cor., *Voc. Ar.*, 57), crec que a Cardós i Vall Ferrera és *rentar* el que deien tots (més a l'E., dades

de *rentar*, en el vocab. dels Pastors, de *BDC* xix, 199).

DERIV.: *Llavaci* m. 'aiguat, xàfec', Capolat (O. de Berga): «si sabésseu que han caigut uns *lâbâsis*...!» (1934; a les comarques de tot el Llobregat i afluent de Manresa en amunt, *AlcM*), pres del nominatiu del ll. *lavatio* 'rentada', segurament adoptat de l'ús litúrgic i sagristanes del llatí d'església; oc. ant. *lavaci* «lavasse averse» (*PDPF*). *Llavada*.

Llavador, en realitat dos mots distints: a) 'home que renta': «mana que negun --- de Perpenyà no gaus donar menjar --- a negun hom --- que's loc --- ni pinterador de lana, ni a *lavadors* ni a *lavaneres* de lana ---», 1311 (*RRL* xxix, 55); b) 'lloc de rentar', quasi només valencià (V., però, nota supra); a Canet lo Roig l'usen juntament amb *safareig* (com és sabut, el mot usat en el Princ., particularment a Bna., a l'Emp. etc. *rentador*). Distingint, però: el *lâbadô* és privat, el *safareç* és una bassa pública voltada de pedra fina, perquè hi vagin les dones a rentar (1961); però més sovint s'aplica a totes dues coses: *los lâbadôs* del poble (en «Lo Fontanal») a Castell de Cabres (1961); id. a Rossell (1034), Culla (en el poble, i un altre de privat en el Mas de les Vinyes); *Detrás dels lâbadôs*, partida en el Grau de Castelló; «la Fillola del Xorret dona aigua al ll. de les dones», Massalavés; també extensió, figurada, a gran gorgues: «Els *lâbadôz* de Santa Bàrbera» en un engorjat mitja hora lluny del poble, a Vilafranca del M. (1931); la comarca de Morvedre ja forma la transició entre l'àrea de *llavador* i la de *llavener* (a Algimí, tots dos estan en curs: 1932). Cf. *BDC* xx, 53. *Llavadora* 'la dona que renta': substituït el barceloní *bugadera*, a Tortosa i Rib. d'Ebre (Aràbia, *Misc. Folk.*, p. 167); *lâvaôra*, Elx (1963).

En concurrència amb aquesta formació se n'usà una altra de més conservadora amb sufix compost -AND-ARIUS, -A (paral·lel al de *caganer*, *juganer*, *peganer*, *llavanera*, cat. i aran. *teixiner*, fr. *taillandier*, *tissandier*, oc. *bevendier*, *pastandier*, *logandier*, cast. *correndero*, *lavandero*, etc.), que també es desdoblà en: a) persona: *llavanera* (1311, supra), «G. Marchesie de Bono Passu [Bompàs], *lavanerie*», 1283 (*InuLC*); «ell, caçador, / e comprador, / d'un cavaller; / de sa muller / ella, cambra / e *lavanera*», JRoig (*Spill*, 1288; Chabàs: «aún en uso en Valencia», però entenguem que avui és amb ll-; «La ll-: die *Wescherin*», 1502, *Dicc. Cat.-Al.*, 2557; Sanelo); OPou posa «la *llavandera* o rentadora: *lavatrix*» (*ThPu.*, 230), que no sé si seria err. tip. d'un impressor acastellanat, o romanalla mossàrab esporàdica (o aragonesisme) després perduda.

b) 'Rentador, safareig', que resta avui espars en tot el domini com a NL: en el Rosselló La *Llavanera* riuet important, també el *Llavaner* un altre, en el Princ. diversos noms de lloc majors, ultra el del poble de *Llavaneres* en el Maresme, *Font de la Llavanera* al peu de St. Llop d'Horsavinyà etc. (*AlcM* ja rebutja l'explicació etimològica fantàstica de Balari, i la disbaratada de Fouché: no cal insistir-hi ni repetir dades que ja s'hi donen); d'altres encara en *EntreDL* I, 79; ja apareix en un doc. ross. amb el consonantisme etimològic